

SPECIFIKE JEZIKOVNIH IZBIR NOVINARJEV V RADIJSKIH NOVINARSKIH DVOGOVORNH ŽANRIH**

Povzetek. V prispevku so predstavljena izhodišča in rezultati raziskave, v kateri je avtorica ugotavljala, ali jezikovne izbire novinarjev v radijskih novinarskih dvogovornih žanrih primarno regulira žanr kot institucionalizirana oblika novinarskega sporočanja ali pa se v njih pojavljajo tudi jezikovne izbire, ki so podrejene drugačni, nežanrski (tržni ali kateri drugi) logiki. Analiza gradiva je pokazala, da se glede na različne dejavnike – prevladujoča sta žanr in občinstvo, posredno še tip medija – na enem polu oblikujejo stilni tipi, ki se v realizaciji približujejo modelu (govorjenega) knjižnega jezika oziroma kultiviranim sociolektom poslušalstva, na drugem polu pa stilni tipi, v katerih je mogoče prepoznati tipične zaznamovalce obrobnih ali ekscesnih sociolektov, značilnih za posamezne skupine poslušalcev radijskega programa oziroma za širše ciljno občinstvo.

Ključni pojmi: *govor, jezikovne izbire, stilni tipi, radijski dvogovorni žanri, vrste radijskih programov*

Uvod

Radiu kot mediju so njegovi proučevalci in analitiki medijskega prostora v različnih obdobjih napovedovali raznoliko usodo. Vendar so prednosti radija zelo specifične, prihodnost pa v tehnološkem smislu (zaradi načrtovane digitalizacije celotnega radiodifuznega procesa) tako rekoč zagotovljena, zato ostaja vznemirljiv in perspektiven vir gradiva tudi za primarno jezikoslovne analize. Prednost analize govora na radiu pred denimo analizo govora na televiziji ali analizo govora v drugih (nemedijskih) javnih položajih je v tem, da lahko raziskovalec zanemari vizualni del komunikacije. Natančneje, ker mu vizualni podatki niso dostopni (lahko so le verbalizirani ali izraženi s stavčnofonetičnimi in parajezikovnimi sredstvi), se nabor prvin,

* Mag. Tina Lengar Verovnik, asistentka za slovenski jezik na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Izvirni znanstveni članek.

ki bi lahko sovplivali na analizo gradiva, pomembno zoži. V tukaj predstavljeni raziskavi¹ je bil uporabljen pristop, ki se ne omejuje le na analizo besedila, temveč govorjeno besedilo oziroma njegove za raziskovalno vprašanje relevantne elemente obravnava v kontekstu vsakokratnega diskurza², zato je bilo umanjkanje vizualnega dela pravzaprav dobrodošla okoliščina.

Pregled razumevanj in konceptualnih podlag za slovenska poimenovanja posameznih oblik in pojavnosti nebranega javnega govora, predstavljen v Verovnik (2008), je pokazal, da so šle v obdobju 1945–1991 razprave večinoma v dve smeri. T. i. pogovorni jezik (za druga poimenovanja gl. navedeno delo) se je bodisi opredeljevalo kot kultivirano govorjeno zvrst, ki je od knjižne (oziroma zborne) zvrsti neodvisna, avtonomna na vseh ravneh in v rabi že obstaja; ali pa se je zahtevalo, da se (še neobstoječ) pogovorni jezik izpelje iz knjižne zvrsti (z naslonitvijo na zborni izreko) ter se ga regionalno poenoti in standardizira. Če je bil drugi pogled v prvih povojnih desetletjih še razumljiv, pa je postal v kasnejšem obdobju – in zlasti v zadnjih dveh desetletjih, ko govorjeni jezik doživlja posebej intenzivno diverzifikacijo – izrazito anahronističen. Pri analizi jezikovnih izbir novinarjev v novinarskih dvogovornih žanrih, katere ključni izsledki so predstavljeni v tem prispevku, zato značilnosti ugotovljenih stilnih tipov (gl. 2.3) niso bile vrednotene s kakršnegakoli apriornega normativnega stališča. Zanimale so nas zgolj povezave med vzorci jezikovnih izbir, tj. stilnimi tipi, in njihovimi okviri oziroma determinantami teh okvirov. Poleg očitnih žanrsko pogojenih jezikovnih izbir (pričakovana je bila odvisnost od vrste dvogovornega novinarskega žanra) nas je zanimala tudi morebitna povezava med jezikovnimi značilnostmi govora in tipi radijskih programov (gl. Tabela 1) oziroma občinstvi posameznih oddaj. Temeljno oziroma krovno vprašanje je tako bilo, ali jezikovne izbire v analiziranih besedilih primarno regulira žanr kot institucionalizirana oblika novinarskega sporočanja ali pa se tudi v njih pojavljajo izbire, ki so podrejene drugačni, nežanrski (tržni ali kateri drugi) logiki.³

¹ Raziskava je nastala v okviru avtoričnega doktorskega študija; natančneje bo predstavljena v njeni doktorski disertaciji.

² Diskurz tukaj razumemo v njegovem ožjem pomenu – kot jezikoslovni koncept. Izraz nam v osnovi označuje izsek govora ali pisanja, torej »besedilo«, analiza diskurza pa analizo takega besedila ali več besedil iste vrste. Vendar se taka (primarno jezikoslovna) analiza ne ustavlja zgolj pri skladenjskih, slovničnih in drugih značilnostih besedila kot realizacijah abstraktnih entitet, temveč raziskuje in v interpretaciji upošteva tudi okoliščine njihove rabe, komunikacijske namene, ki sploh motivirajo nastanek besedila, ipd.

³ McNair (1998) ugotavlja, da je novinarstvo na zahodu postalo dobrina, ki se jo ponuja v nakup na vedno bolj zasičenem trgu informacij in se mora zato boriti za svoj tržni delež. Kot vse plačljive dobrine mora imeti za potencialne kupce uporabno in menjalno vrednost. Biti mora tako funkcionalno kot tudi privlačno – kar pa ima precejšen vpliv na vsebino, stil in podajanje oz. posredovanje novinarskih besedil v zadnjih desetletjih. Pri tem se tradicionalno na knjižni jezik vezani žanri vedno bolj odpirajo drugim oblikam govora, zlasti obrobim in ekscesnim sociolektom (Skubic, 2005), saj izbira nagovora občinstva kaže, kakšno identiteto mu pripisuje medij (Tolson, 2006). Izjema naj bi bili javni servisi, saj pri njih

V nadaljevanju so predstavljeni nekateri za raziskavo ključni pojmi, gradivo in metoda dela, nato pa rezultati raziskave glede na posamezne tipe radijskih programov oziroma primerjalno.

Opredelitev temeljnih pojmov

Novinarska in nenovinarska dvogovorna besedila

Dvogovor⁴ se pojavlja v novinarskih, pa tudi v nenovinarskih delih radijskih programov; tam celo pogosteje. Temeljna razlika med obema vrstama diskurzov je v tem, da je primarna funkcija novinarskih diskurzov obveščanje javnosti o zanjo relevantnih in družbeno pomembnih zadevah,⁵ medtem ko so primarne funkcije nenovinarskih diskurzov, v katerih se pojavlja dvogovor in katerih nosilec oziroma spodbujevalec je moderator (pogovor med dvema moderatorjema, pogovor med moderatorjem in poslušalci), drugačne. Oziroma kot piše McNair (1998: 4), družbena pomembnost novinarskega sporočanja v veliki meri izhaja iz pričakovanj naslovnikov glede razpoznavnih oblik in vsebine sporočenega, pa tudi iz njihovega strinjaja o tem, da ima sporočanje, kadar so prisotne te razlikovalne značilnosti, poseben status v primerjavi z nenovinarskim. Delitev seveda ni enoznačna, saj tudi novinarski diskurzi lahko prinašajo t.i. lahkotnejše teme (denimo intervjuji z osebami iz sveta zabave), nenovinarski diskurzi pa lahko javnosti omogočijo (vsaj navidezno) participacijo v razpravah o tehtnejših temah (v kontaktnih delih programov, ko so povabljeni k izražanju mnenj o aktualnem dogajanju). Poleg vsebinske ločnice je zato treba uvesti še eno: novinarska dvogovorna besedila se ustvarjajo z vnaprej dogovorjenim pogovorom med novinarjem in drugimi udeleženci, ki so med pogovorom (razen ko gre za telefonski intervju) tudi v neposrednem stiku, nenovinarski pa so v tem smislu manj določeni, tudi bolj nepredvidljivi, in ko gre za pogovor z občinstvom, tudi vedno vezani na komuniciranje po telefonu.

Tvorci besedil oziroma pobudniki dvogovorov v novinarskih diskurzih niso nujno diplomirani novinarji, zato izraza novinar ne uporabljamo (nujno) v tem pomenu. Ločujemo pa med posameznimi diskurzi znotraj radijskih programov, v katerih radijski delavci, katerih delo je vezano na

jezikovna politika ne temelji toliko na značilnostih občinstva kot na poslanstvu medija, utemeljenem v njegovih posebnih družbenih vlogah in nalogah.

⁴ Korošec (1998; 1987) dogovor opredeljuje kot prvinsko obliko človekove jezikovne dejavnosti med (navadno) dvema osebama, pri kateri prepoznavna dva osnovna tipa: enosmerni dvogovor, kjer samo ena oseba izraža spodbude, in obojesmerni dvogovor, kjer je vloga spodbujevalca izmenična (1998: 251–253). Za intervjujski dvogovor je značilna prva situacija.

⁵ Glej preambulo h Kodeksu novinarjev Slovenije (<www.novinar.com/dokumenti/kodeks_txt.php>, 14. 4. 2008).

govor, privzemajo različne vloge. Ko torej moderator opravlja intervju z gostom v studiu, privzema vlogo novinarja; predvidevamo, da v tej situaciji deluje v skladu s formalno in neformalno pridobljenimi novinarskimi zna-
nji (seveda tudi v skladu z drugimi dejavniki, ki določajo njegove jezikovne izbire, denimo (socio)lingvistično vedenje, uredniška politika medija ipd.). Le ob tej predpostavki je sploh mogoče dosledno ločevati obe vrsti diskurzov in znotraj novinarskih nato natančneje določati še žanre, ki se v njih realizirajo.

Dvogovornost kot prvina novinarskih žanrov

Kot ugotavlja V. Laban, ki v povezavi s televizijskim novinarstvom ponuja izčrpen pregled pojmovanj žanrov, je »/k/ljučni poudarek teoretikov pri definiranju žanra nasploh /.../ družbena praksa vzpostavljanja reda med številnimi vrstami besedil, različnimi tako po vsebini in obliki kot funkciji« (2007: 96); razlikujejo pa se njihove definicije glede na namen vzpostavljanja takega reda. V splošnem privzemamo definicijo Mance Košir, ki novinarske žanre opredeljuje kot stalne oblike novinarskega sporočanja, v katerih se določene (tipske) vsebine upovedujejo tipsko strukturirane in izražene z zanje značilnimi jezikovnimi sredstvi (Košir, 1988: 31).

Radijski dvogovorni žanri so nastali iz žanrov pogovorne vrste v tisku. Čeprav se (načeloma) uresničujejo z neposrednim govornim stikom med udeležencema, za časopisne žanre pogovorne vrste pa je značilno, da so zgolj zapisi o prvotnem govornem dogodku, se po Bahtinu oboji uvrščajo med sekundarne žanre. Tudi v radijskih (po)govorih namreč izjave udeležencev niso sestavni del vsakdanjega govornega komuniciranja, temveč dobivajo pomen kot sestavni del žanra, ki je nastal v okoliščinah medijsko posredovane komunikacije (Zgrabljic, 2004: 109). V pregledani slovenski in tuji literaturi so uporabljene različne klasifikacije oblik radijskega novinarskega sporočanja, katerih osnova je dvogovor. Pri razvrščanju v glavnem prevladujeta dva pristopa: 1. po enovitem merilu in 2. glede na prevladujočo razpoznavno značilnost, torej z neenotnimi merili. Za potrebe raziskave smo po pregledu razpoložljive literature oblikovali naslednjo shemo:

1 Intervju

- informativni⁶ intervju (možni podtip izobraževalni intervju)
- mnenjski intervju
- osebnostni intervju (možni podtip izpovedni intervju)

⁶ *Možno in vsebinsko ustrezno poimenovanje tega tipa intervjuja bi bilo tudi tematski intervju (po von la Roche in Buchholz, 2004). Za informativni intervju smo se odločili, ker je to poimenovanje v slovenski literaturi že ustaljeno za televizijski intervju te vrste (Laban 2007).*

- 2 Pogovor
- 3 Radijska okrogla miza
- 4 Radijska anketa

V gradivu sta se pojavljala le žanra *intervju* in *pogovor*, ki jima je skupno, da gre v obeh primerih za govorni dogodek, ki ga organizira in vodi novinar. To pogovor kot novinarski žanr med drugim tudi ločuje od pogovarjanja v moderiranem delu radijskih programov. Razlikovanje med žanroma pa je utemeljeno na dveh pglavitnih razlikovalnih značilnostih: 1. intervjuji nastajajo z več priprave kot pogovori; 2. z novinarskega vidika gre predvsem za razliko v stopnji empatije (vživljanja v sogovorca) in poglobljenosti: pogovor je manj poglobljen, manj izčrpen, bolj površinski (torej tudi manj empatičen) kot intervju.

Stilni tipi

Predmet analize niso bili celotni diskurzi, v katerih se pojavljajo novinarska dvogovorna besedila, temveč jezikovne izbire novinarjev oziroma izbire stilnega tipa v posameznem besedilu. Izraz in koncept *stilnih tipov* je prevzet iz češke teorije jezikovne stilistike (M. Čechová et al., 1997; avtorji se opirajo na dela A. Jedličke iz 70. let 20. stoletja). Tam je opredeljen kot celota trenutno veljavnih stilnih norm, ki določajo izbor in urejanje jezikovnih sredstev v sporočilih danih zvrsti.

Krovna zvrst, v katero uvrščamo za analizo izbrana besedila, je publicistika, oziroma v terminologiji teorije zvrstnosti, kot je v slovenskem prostoru trenutno prevladujoče sprejeta – publicistična funkcijska zvrst. Zanj Korošec ugotavlja, da je »znotraj nje pestra paleta besedil, vsakega z značilnostmi določenega publicističnega stilnega tipa« (1998: 10). Posamezni stilni tip je mogoče opredeliti kot celoto točno določenih (in ne katerih drugih, prav tako možnih) slovničnih, leksikalnih, skladenjskih in v primeru tukaj obravnavanega gradiva tudi glasovno-naglasnih izbir. Gre torej za kazalnike jezikovne zgradbe in jezikovne rabe v določeni situaciji glede na jezikovne izbire v drugačnih, čeprav do neke mere podobnih ali celo prekrivnih spoznavevalnih okoliščinah.⁷ Takšno razumevanje je skladno z opredelitvijo postopkovnega, teleološkega in besedilotvornega vidika stila pri Korošču (1998: 8): stil kot kompleks lastnosti jezikovnega sporočila se dosega z izborom iz danih jezikovnih sredstev jezika kot sistema, zato se stil kaže na vseh ravnanjih besedila (postopkovni vidik stila); izbor je sestavina jezikovne dejavnosti, katere namen je sporočanje (komuniciranje), zato je izbor

⁷ Podobno je v anglosaksonski literaturi opredeljen jezikovni register: gre za jezikovne različice, ki jih določajo njihove situacijske značilnosti.

odvisen od čisto določenega cilja tvorčevega sporočanja (teleološki vidik stila); v besedilu se stil kaže s svojevrstno organizacijo jezikovnih prvin, tako da je stil – poleg vsebinskih in jezikovnosistemskih – ena od konstitutivnih prvin besedila (besedilotvorni vidik stila).

Stilni tip v analizi proučevanih besedil se po teoretičnih predvidevanjih oblikuje ob nevtralnem jedru jezikovnih sredstev, značilnih za besedila v govorjenem (tj. nebranem) knjižnem jeziku.⁸ Pri vseh jezikovnih značilnostih, ki so bile v gradivu ugotovljene v posameznem besedilu oziroma skupini besedil, pa smo poskušali primerjalno z drugimi besedili oz. žanri ugotoviti, ali gre za značilnost stilnega tipa ali le za posamično, lahko tudi avtorsko ali kako drugače pogojeno izbiro. Hkrati pa nas je zanimalo, ali je mogoče vzorce jezikovnih izbir enoznačno povezati s ponavljajočimi se okoliščinami oziroma okviri – zlasti žanrskimi – ali pa gre pri tem za (so)vpliv značilnosti posameznih tipov radijskih programov oziroma njihovih občinstev.

Spontani radijski govor kot krovna oblika analiziranih besedil

Crisell (1994/1986) glasu radijskega govornika pripisuje semiološki status indeksa, kot ga v svojih delih opredeljuje C. S. Peirce: gre za znak, neposredno povezan s predmetom, ki ga reprezentira, in sicer tako, da med njima obstaja vzročna ali katera druga povezava (npr. dim kot indeks za ogenj). Glas radijskega govornika je torej indeks za osebo oziroma »tip« osebe, kot jo prepoznavamo v določeni situaciji. To pa pomeni, da nad identiteto radijskega govornika oziroma njenim vplivom na jezikovne izbire prevladajo drugi dejavniki. Stopnja indeksičnosti glasu radijskega govornika ni ves čas enaka: branje informativnih besedil predpostavlja najvišjo stopnjo (čeprav se tudi tu kažejo odstopanja), moderiranje pa najnižjo. Moderator oziroma njegov glas je namreč lahko tudi simbol radijske postaje (Golčar, 2003), pri čemer dobiva tudi določeno identiteto (ki je seveda ne smemo enačiti z zasebno identiteto govornika). Če je identiteta moderatorja enovita, pa za novinarja v dvogovornih žanrih najbrž bolj velja, da *privzema* različne identitete (Tracy, 2002), povezane po eni strani z žanrom, ki ga realizira, po drugi strani pa z institucijo, katere predstavnik je v trenutku (po)govora. Privzete identitete pa spet niso vezane na posameznike, temveč na diskurz kot tak. Tolson (2006) ugotavlja, da radijski govor, ki je pravzaprav izrazito institucionalna oblika govora, v celoti postaja vedno bolj konverzijski. Radio, ki govori odsotnemu občinstvu, to počne, kot da bi bili poslušalci (so)prisotni, na živ in neposreden način, kot da bi v resnici šlo za spontano

⁸ Strinjamo se s Tivadarjem (2008: 6), da je treba pri opredeljevanju govorjenega knjižnega jezika težišče premakniti z branega na nebrani govor.

in interaktivno komuniciranje. Vendar pa dejstvo, da je občinstvo odsotno in nima možnosti neposrednega odzivanja (z izjemo kontaktnih oddaj), to komuniciranje iz dejanske konverzacijske interakcije spreminja v nastop; Tolson ga imenuje kar performans.

Ko govorimo o *spontanem govoru* kot *obliki* govora, je za njegovo opredelitev pomembno dvoje. Prvič, spontanost je nasprotje branega, natančno vnaprej pripravljenega oz. v celoti zapisanega in je vezana na izmenjavo glasov (torej dvogovornost). Drugič, pri določanju oziroma dojemanju spontanosti se postavljamo v vlogo poslušalca pred radijskim sprejemnikom: to pomeni, da za tukajšnjo analizo niso bistveni podatki o tem, ali poteka prispevek v živo ali pa je bil vnaprej posnet in prirejen (skrajšan, zmontiran, so bili novinarjevi nagovori naknadno dodani). Pomemben je torej slušni vtis spontanosti govora. Izbira izraza spontani govor se zdi za izbrano gledišče tudi ustrežnejša od izraza nebrani govor oz. nebranje, kamor Tivadar (2008) uvršča tri načine govora: a) govor na podlagi opornih točk, b) prosti govor brez zapisa, a z miselno pripravo, in c) popolnoma prosti govor. Z vidika poslušalca je včasih namreč težko presoditi, kdaj gre za katerega od teh načinov nebranja, kdaj pa je novinarjev govor v resnici t. i. govorno branje (oblika, ki danes prevladuje nad "klasičnim" branjem; izraz je povzet po Šeruga Prek, 1990).⁹ Spontanost pa zaradi postavljanja v vlogo poslušalca razumemo tudi drugače kot M. Smolej, ki spontani govor opredeljuje kot »govor, ki je vnaprej nepripravljen, kar pomeni, da se govorec pred potekom govornega dejanja nanj ni (na noben možen način) pripravljaj oz. da govorec vnaprej ni tvoril možnih/verjetnih jezikovnih (slovničnih in semantičnih) struktur, ki bi jih (lahko) kasneje pri dejanski uresnitvi oz. pri konkretnem govornem dejanju uporabil« (Smolej, 2006: 16). Razlika v pojmovanju pravzaprav izhaja iz gradivne različnosti: v navedenem delu so analizirani zasebni nejavni dvogovori.

Gradivo in metoda

Izhodišče za raziskovanje jezikovnih izbir novinarjev v radijskih novinarskih dvogovornih žanrih je bil korpus 87 posnetkov z devetih radijskih programov, izbranih glede na tip radijskega programa. V strokovni literaturi in pravnih aktih, ki urejajo področje radiodifuzije pri nas, je mogoče najti različne klasifikacije radijskih programov – odvisno od namena razvrščanja. Za potrebe tukajšnje raziskave smo oblikovali shemo tipov radijskih programov, predstavljeno v Tabeli 1.

⁹ Seveda pa je Tivadarjeva delitev relevantna, kadar ima raziskovalec vpogled v proces tvorjenja govora oziroma ko ga raziskuje s te plati.

Tabela 1: TIPI RADIJSKIH PROGRAMOV V SLOVENSKEM PROSTORU.

	Pokritost	Poglavitne značilnosti
Javni servis	nacionalna	S svojimi programi zagotavlja programske vsebine javnega interesa; največja raznolikost vsebin in oblik.
Zasebni neprofitni programi	nacionalna, regionalna ali lokalna	V delu programa zagotavlja programske vsebine javnega interesa; navadno regionalno ali lokalno obarvane.
Komercialni programi	nacionalna, regionalna ali lokalna	Oblikovanje programa podrejeno tržnim interesom; vsebinsko in žanrsko najmanj raznolik.
Alternativni programi	praviloma lokalna	Močan poudarek na vsebinah in zlasti oblikah, ki jih v drugih medijih ni.

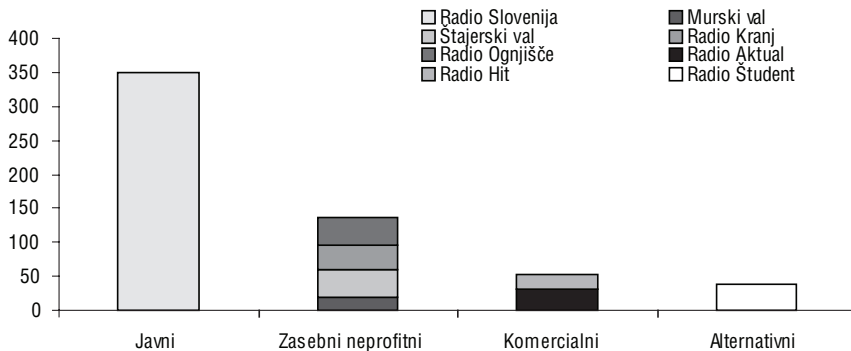
Pomembno merilo je bila tudi poslušanost programov, kjer so bili znotraj posameznih vrst programov izbrani tisti z največjim dosegom (glede na podatke iz raziskave *NRB 2008* (Valicon) in iz Medianine raziskave poslušanosti za april 2008). Izmed programov javnega radijskega servisa sta bila izbrana najbolj poslušana *Val 202* in radio *Slovenija 1*. Med zasebnimi neprofitnimi programi so bili izbrani *Radio Ognjišče* s pokritostjo, ki je nekoliko manjša od nacionalne, ter trije regionalni radijski programi posebnega pomena: *Štajerski val*, *Murski val* in *Radio Kranj* (vsi se po poslušanosti uvrščajo v zgornji del lestvice). Med komercialnimi programi sta bila izbrana *Radio Hit* in *Radio Aktual* (poleg poslušanosti je bil pomemben pogoj prisotnost stalne oddaje oziroma terminov, v katerih se pojavljajo novinarski dvogovorni žanri; večina komercialnih programov jih namreč nima). Kot primer alternativnega programa je bil izbran *Radio Študent*.

Celotna dolžina vseh poslušanih in delno transkribiranih 87 posnetkov je 1889 minut oziroma 31 ur in 29 minut; v celotnem gradivu je transkribiran govor 75 različnih novinarjev. Pomenljivejši je podatek o številu besed v transkripcijah s posameznih tipov medijev in tudi s posameznih radijskih programov (transkribiran je bil v celoti le govor novinarjev, govor gostov pa samo na mestih, kjer je relevanten, npr. ob prekrivnem govoru). Obseg celotnega korpusa transkripcij, nastalih na podlagi zvočnih zapisov, je okoli 57.700 besed (za porazdelitev glede na programe gl. Graf 1).

Analiza je bila opravljena s pomočjo *transkripcij govora novinarjev*. Vsaka transkripcija je tudi v najboljšem (tj. najnatančnejšem) primeru le delna in selektivna pisna reprezentacija govornega dogodka; glede na namen raziskovanja pa je selektivnost pravzaprav že vgrajena v metodo: raziskovalec

se odloči za tako raven transkripcije, kot najbolj ustreza njegovemu raziskovalnemu namenu. Govor novinarjev je bil transkribiran po delno prirejenih načelih, kot se jih uporablja pri konverzacijski analizi (večinoma smo sledili notaciji, ki jo je razvila Gill Jefferson). Metoda v transkripciji predvideva poleg zapisa verbalnega dela govora še označevanje stavčnofonetičnih in nekaterih parajezikovnih prvin; zaradi specifik slovenskega jezika sta bila po potrebi dodana naglasno mesto ter kvaliteta samoglasnikov *e* in *o*.

Graf 1: PRIMERJAVA ŠTEVILA BESED V TRANSKRIPCIJAH S POSAMEZNIH MEDIJEV.

Cilj analize je bil opis jezikovnih izbir glede na žanre oziroma vrsto radijskega programa (oddaje) in/ali občinstva, torej implicitna jezikovna norma, kot jo je bilo mogoče razbrati iz posnetega in transkribiranega gradiva. Ker se glede na tradicionalni model zvrstnosti in tudi glede na slovensko novinarsko literaturo (Košir 1988) pričakuje, da se novinarski žanri uresničujejo v knjižnem jeziku, je bila eno od izhodišč za primerjavo eksplicitna norma knjižnega jezika oz. izreke (popisana v SSKJ; SP 2001; značilnosti knjižnega govora tudi v Šeruga Prek in Antončič (2004/2003) ter drugod). Hkrati pa smo ugotovitve ves čas primerjali s sodobnejšimi podatki, ki so za slovensčino na voljo za druge govorne žanre: 1. z značilnostmi nepripravljenega in delno pripravljenega zasebnega in javnega govora, popisanimi v novejših raziskavah (Smolej, 2006; Hribar, 2006; Verdonik, 2007; Krajnc, 2004; Zemljarič Miklavčič, 2007 in 2008; Valh Lopert, 2008; Komar, 2008; in drugod); 2. z značilnostmi, kot jih opredeljuje Skubic (2005) za različne sociolekte. Rezultati so bili zaradi lažje predstavitve in lažje primerjave s podatki iz drugih raziskav predstavljeni pretežno v skladu s tradicionalnim modelom ravnin jezikovnega ustroja, ki pa jih ne gre razumeti v absolutnem smislu, saj se je tudi ob analizi pokazalo, da gre za težko ločljivo prepletenost. Nekatere (tradicionalno) skladenjske značilnosti so bile tako obravnavane v sklopu stavčnofonetične podobe gradiva, nekatere leksikalne značilnosti v okviru skladnje ipd.

Rezultati

Ravni analize: razlike in stične točke

Glasovno-naglasna in oblikoslovna podoba

Gradivo je v grobem mogoče razdeliti na tako, v katerem je eksplicitna norma knjižne slovenščine in njene zborne izreke (ter oblikoslovja) privzeta kot temeljna oblika, h kateri težijo novinarji (in od katere se lahko odstopa le v posameznih, večinoma predvidljivih primerih oziroma okoliščinah); in na gradivo, v katerem se novinarji približujejo glasovnim in oblikoslovnim značilnostim sociolekta ciljnega občinstva (bodisi medija ali oddaje). Poleg ravni leksike je raven glasovno-naglasne in oblikoslovne podobe tista, na kateri se vzpostavljajo največje razlike med intervjuji in pogovori znotraj posameznih (tipov) medijev. Med značilnostmi, ki govor novinarjev oddajujejo od modela knjižne izreke in knjižnih oblik, pa je nekaj prepoznavnejših: 1. samoglasniški upad je v gradivu na splošno pogostejši pri slovničnih kot pri polnopomenskih besedah; med reduciranimi besedami je tudi več takih, ki so skupne večini slovenskih neknjižnih govorov (in ne le regionalnemu/lokalnemu); 2. razmerje med kratkim in dolgim nedoločnikom je lahko signal večjega/manjšega nadziranja govora; v jedrnem delu gradiva (intervjuji na programih *Radia Slovenija*) se je pokazala tudi razlika v rabi glede na nevezane in vezane vloge (v slednjih se pogosteje pojavlja dolgi); 3. predlog *v* je bil največkrat realiziran v skladu s pravorečnim predpisom, zložnih izgovorov je bilo na splošno malo. Pogostejši je bil izgovor predloga s fonemom /u/, kar predpis dopušča le ob počasnejšem tempu govora. Pokazalo pa se je, da počasnejši tempo ni odločilna okoliščina za izbiro te možnosti; pogosteje se je pojavljal pred ali za glasovno praznim ali glasovnim premorom, torej na mestih, kjer bi manj večči govorci bržkone uporabili *vø*; 4. omahovanje glede kvalitativne premene pri *e* in *o* ni bilo pogosto; tudi pri naglaševanju je težko govoriti o razlikah med posameznimi žanri ali programi - večina razlik (in stopnja odstopanja od modela knjižnega naglaševanja) je vezana bolj na posamezne novinarje.

Leksikalne izbire

Na ravni leksikalnih izbir je mogoče reči, da gre večinoma za večče govorce, ki svoj govor vpenjajo med izražanje, skupno več novinarskim žanrom oziroma značilno za dvogovorne žanre in/ali radio, ter izvirno, kontekstu prilagojeno poigravanje z jezikom in njegovimi pomenskimi možnostmi. V določenih okoliščinah pa se lahko na tej ravni izrazito odraža tudi samonadzorovanje, ki se kaže kot večja ukalupljenost, celo stereotipnost izražanja (npr. v gradivu s *Štajerskega vala*). V tistih žanrih oziroma pri tistih medijih, ki svoj govor prevladujoče približujejo modelu knjižnega jezika,

je prepoznavna težnja po kultiviranju izražanja, kar se med drugim kaže v popolni odsotnosti vulgarizmov, pretehtani in učinkoviti rabi intelektualizmov ter premišljeni rabi neknjižnih prvin, kjer jih dopušča kontekst. Pri oddajah in/ali programih, ki se želijo govorno približati sociolektom posameznih skupin poslušalcev (komercialni programi, oddaje za starostno/interesno zamejena občinstva), pa leksika (poleg glasovno-naglasne podobe) odraža ta njihov namen. To še posebej velja za ekscesne sociolekte, ki se primarno vzpostavljajo prek leksikalnih izbir (v drugih značilnostih pa so prekrivni bodisi z obrobnimi ali kultiviranimi sociolekti; gl. Skubic 2005).

Med tipičnimi skupinami leksikalnih sredstev tako rekoč ni bilo avtomatizmov, precej pa je bilo publicizmov in še več aktualizirane rabe leksike. Razmerje med zadnjima skupinama ni stalno in se spreminja tako glede na žanr kot glede na ciljno občinstvo in tip medija; neenotna je tudi raba intelektualizmov. Bogat besedni zaklad ter spretnost rabe frazemov, njihovega prenavljanja in tvorjenja izvirnih metaforičnih izrazov – kadar so vse te prvine prepoznavne – pa praviloma (kot edina izjema se pri tem kaže *Radio Študent* zaradi izrazitega personaliziranja govora) niso v funkciji postavljanja pred gostom oziroma občinstvom.

Negotovo ali kakorkoli zaznamovano izbiro leksikalnega sredstva lahko spremljajo t.i. metakomentarji. Ti so še pogostejši ob propoziciji, za katero govorec čuti, da mora glede načina njene ubeseditve oziroma sploh glede izbire vsebine izraziti določen pridržek. V tem so jim blizu nekateri členkovni in prislovni izrazi (npr. *pravzaprav, v bistvu, na nek način*) ki prav tako (lahko) izražajo zadržek, oklevanje glede ustreznosti vsebine ali oblike propozicije in bi jih bilo zanimivo raziskati v okviru samostojne semantične analize govora novinarjev. S pojmom (samo)nadzora, pa tudi z merilom prestiža oziroma statusa je mogoče povezati pogostnost rabe diskurzivnih označevalcev¹⁰ in njihovo raznolikost. Zgolj za primer: v tistih delih gradiva, kjer je tudi na drugih ravneh opazen večji samonadzor jezikovnih izbir, je redkejši *ne, a ne*, s katerim novinar sicer išče strinjanje s povedanim oziroma izraža negotovost glede povedanega, preverja resničnost navedbe.

Skladenjske značilnosti

Pri segmentiranju govora imajo poleg skladenjskih zgradb in eksplicitnih ali implicitnih povezav med njimi odločujočo vlogo tudi stavčnofonetične prvine, zlasti poudarki, premori (ali njihova odsotnost) in tonski poteki. Zato so bile nekatere tradicionalno tipične skladenjske pojavnosti (medstave, zapletenejša skladenjsko-pomenska razmerja med povedmi ali njihovimi deli) analizirane šele v povezavi s stavčnofonetičnimi izpeljavami.

¹⁰ Diskurzivne označevalce razumemo v skladu z opredelitvijo v Verdonik (2007).

Nekateri segmenti v gradivu so po skladijski zgradbi in (brezhibni) izpeljavi zelo blizu tipično pisnim. Predvidevamo, da je to odvisno od tega, ali ima tak del govora novinar zapisan ali vsaj dobro oblikovan, pripravljen v opornih točkah (ali pa dobro vnaprej premišljen). Po drugi strani pa medpovedne zveze med zapleteno zloženimi povedmi z veliko različnimi informacijami pogosto niso dosledno izpeljane. Povezave med njimi so skladijsko implicitne, na vsebinski ravni pa jih bodisi poveže poslušalec sam ali pa to stori novinar v sklepnem delu take zveze. Ker prinašajo besedila v novinarskih žanrih za naslovnika pomembne, potrebne (ali zgolj zanimive) vsebine, je pripravljen na mestih, kjer je kohezivnost manjša, inferirati manjkajoče eksplicitne skladijske ali vsebinske povezave, da besedilo dobi potrebno koherenco in postane zanj dovolj informativno. Drugače kot pri branju, kjer mora sprejemnik besedila zgolj dodajati lastno vedenje, povezave, pa mora sprejemnik pri poslušanju določene prvine tudi odmišljati (napačne začetke, glasovne premore, redundantne izraze ipd.).

Nekatere lastnosti so v govor že vgrajene in jih je treba raziskovati ter opisovati le znotraj govora oz. primerjalno med različnimi govornimi žanri. Ena očitnejših so t.i. popravljanja in tudi odsotnost popravkov, kjer bi v pisnem jeziku gotovo bili, v govorjenem pa bi se morda pojavili v katerem drugem žanru. Oblikoskladijskih popravljanj¹¹ je bilo v gradivu veliko manj kot nepopravkov, kar najbrž pomeni, da se govorci na mestu, kjer bi bil potreben zgolj slovnični, ne pa tudi vsebinski popravek, zanašajo na poslušalca, ki bo opravil potrebno korekcijo ali inferiranje. V gradivu je bilo tudi veliko primerov t.i. zakritih popravljanj. Novinarji se popravljanj kot značilnosti spontanega govora očitno zavedajo in poskušajo svoj govor razlikovati od zasebnega spontanega govora s strategijami, ki so gotovo stvar treninga, so torej večšina, ki jo mora novinar pridobiti. Sem sodijo dvočlenske zveze z *ali* in *oziroma* (npr. v zgledu ker mačka v žaklju pa tudi *slovenski gledalec* ne kupuje *oziroma slovenski obiskovalec gledališča*) ter dopolnitve v medstavah in dostavkih. V nekaterih delih gradiva je popravljanj zelo malo, kar je posledica večjega samonadziranja govora in kar prav tako kaže na zavedanje o tem, da so popravljanja bistvena sestavina zasebnega spontanega govora.

Hkratne sekvence govora dveh ali več sogovorcev, t.i. prekrivni govor, so relativno redke; še posebej malo je tekmovalnega hkratnega govora. Ugotovitev ni nepričakovana, če vemo, da se menjave vlog v institucionaliziranih žanrih odvijajo drugače kot v zasebnih pogovorih, kjer morajo biti sogovorniki pozorni na vrsto signalov, ki jim lahko omogočijo prevzem vloge, oziroma kjer je pogost tudi tekmovalni hkratni govor. Večina

¹¹ Popravljanja tu razumemo nekoliko širše, kot so opredeljena v Verdonik (2007) in Zemljarič Miklavčič (2008).

prekrivnega govora je bila novinarjevega, največkrat se je pojavljal v vlogi vsebinske ali pragmatične podpore sogovornu.

Stavčnofonetična podoba

Stavčnofonetične prvine niso obrobne, temveč ključne prvine analize spontanega govora. Kar se na papirju – ob branju transkripcije – zdi nekoherenten niz nedokončanih skladenjskih zgradb z neustreznim besednim redom in slovničnimi napakami, je lahko ob poslušanju sporočilo, ki je povsem zadovoljivo izpolnilo svoj komunikacijski namen. Stavčnofonetična realizacija seveda ni edina, ki to omogoča, je pa pomemben dejavnik, ki pomaga razbirati smisel povedanega. Pomaga tudi organizirati govorni dogodek – intonacija in jakost sta npr. pomembna signala pri menjavi vlog, premori pa so pomembno sredstvo za načrtovanje nadaljnega govora. Pokazalo se je, da je na ravni stavčnofonetične podobe govora med posameznimi gradivnimi enotami najmanj razlik. Tudi pri še tako nadzorovanem govoru, ki se na vseh dosedaj predstavljenih ravneh analize približuje modelu zborne izreke in značilnostim branega govora, se – kadar ne gre za branje po pisni predlogi – pojavljajo enake značilnosti; zaradi omejenosti prostora tukaj predstavljamo le ugotovitve glede treh osrednjih stavčnofonetičnih prvin.

Poudarjanje ima v spontanem govoru več vlog, ki bi jih bilo treba šele natančneje raziskati. Zelo redko se realizacija poudarkov približa smiselnemu oz. logičnemu poudarjanju, značilnemu za branje, kjer je v vsakem skladenjskem segmentu največ en poudarek, in sicer na prvini, ki je v pomenskem težišču. Novinar zaradi sprotne narave spontano tvorjenega govora v linearnem toku namreč menjava težiščne prvine: ko neko poved začne, še ne ve natančno, kako jo bo izpeljal, zato se mu sproti ponuja več možnih mest za poudarek. Takšno poudarjanje večinoma (kadar pri govorcu ni manira) ne deluje moteče. Poslušalec namreč sporočilo posluša podobno, kot ga govorci tvori, zato kot pomenskotežiščno dekodira zadnjo poudarjeno prvino v določenem skladenjskem segmentu.

V spontano tvorjenem besedilu se rastoča, padajoča in ravna *intonacija* lahko uresničujejo na kateremkoli od teh segmentov, zato po Komar (2008) uporabljamo te tri izraze. V analizi smo izpostavili zlasti intonacijske značilnosti, ki so bile v gradivu najbolj očitne in/ali drugačne glede na predvideno realizacijo v branem govoru (Toporišič, 2000/1976). Denimo: 1. ravna intonacija sredi replike je lahko zgolj znak nedokončanosti, največkrat pa je bila na tem mestu uporabljena kot signal sogovornu, da novinar svojega govora še ni končal, čeprav je segment, v katerem se pojavi, sicer vsebinsko-skladenjsko zaključen (in bi torej sogovorec zgolj iz tega lahko sklepal, da lahko prevzame govorno vlogo); 2. rastoča in padajoča intonacija v gradivu nista bili omejeni le na končne segmente povedi: v nekončnih segmentih lahko npr. zaznamujeta segmente, ki so po vsebinski (in skladenjski) naravi

dopolnjujoči oziroma soobstajajoči. Prav tako sta se pogosto pojavljali v kombinaciji, kot rastoče-padajoči tonski potek; med obema deloma je vedno tesna vsebinska vez, ki se vzpostavlja prek nasprotja, izključevalnosti med obema členoma ali pa prek vzročno-posledične povezave; 3. zelo drugačne kot v modelu za brano slovenščino so bile intonacijske realizacije v odločevalnih vprašalnih povedih; v veliki večini primerov so bile namreč izgovorjene s padajočo intonacijo. Najverjetnejši razlog: čeprav so te vprašalne povedi po obliki odločevalne (tj. z vprašalnico ali, ki je lahko tudi izpuščena), pa po svoji pragmatični funkciji niso. Zelo redko namreč kot odgovor nanje novinar pričakuje le *da* oziroma *ne*; večinoma so iztočnice za obsežnejše odgovore, v čemer se funkcijsko torej prekrivajo z dopolnjevalnimi vprašalnimi povedmi.

V transkripciji smo označevali zlasti tiste *premore*, ki so se pojavili na mestih, kjer jih v branem besedilu ne bi bilo oziroma bi tam bili krajši (ne pa denimo premorov med skladijskimi enotami, ki bi jih naredili tudi pri branju – take *premore* imenujemo *skladijski premori*, vse druge pa *neskladijski*). Prav tako smo označevali odsotnost takih premorov, ker gre za tipično značilnost spontanega govora. Najočitnejša vloga neskladijskih premorov je bila pridobivanje časa za nadaljnje tvorjenje in organiziranje besedila. Premori pa niso edina strategija za pridobivanje časa – pogosto se na takih mestih pojavljajo tudi podaljšani samoglasniki, ponavljanja in popravljanja, pa tudi glasovni premori. Pomembno pragmatično vlogo ima v spontanem govoru tudi odsotnost skladijskega premora: prvič, je sredstvo ohranjanja govorne vloge za mestom, kjer bi sogovorec lahko vlogo prevzel zaradi eksplicitno zastavljenega vprašanja; drugič, lahko se pojavi na mestu, kjer želi novinar – pogosto tudi s hitrejšim tempom govora – čim prej priti do najpomembnejšega, osrednjega dela propozicije. V tesni povezavi z odsotnostjo skladijskega premora je tudi premik skladijskega premora. Pogosto se namreč v primerih, ko pričakovanega premora ni, ta pojavi le nekoliko kasneje, lahko tudi v povezavi s počasnejšim tempom govora in glasovnimi premori.

Odgovor(i) na raziskovalno vprašanje

Enoumne in premočrtne povezave med stilnim tipom (tj. ponavljajočimi se in prepoznavnimi jezikovnimi izbirami na vseh obravnavanih ravneh) in novinarskim žanrom ni bilo mogoče vzpostaviti. Prav tako se kot možni dejavnik znotraj žanrskega opredeljevanja transkribiranega gradiva ni pojavil tip intervjuja oz. pogovora (informativni, osebostni, mnenjski). Tudi teze, da kadar žanr ni prevladujoči dejavnik, na oblikovanje (drugačnega) stilnega tipa vpliva profil ciljnega občinstva (predvideno približevanje socioektu poslušalstva), ni bilo mogoče v celoti potrditi. V resnici se zdi,

da se stilni tipi oblikujejo ob hkratnem delovanju več dejavnikov, od katerih je eden – največkrat je to res žanr ali občinstvo – navadno izrazitejši.

Kljub temu, da se razlike med stilnimi tipi torej ne oblikujejo izključno ali prvenstveno na osi intervju – pogovor, pa vsaj v delu gradiva *razlika v žanrih* pogojuje tudi razlike v jezikovnih izbirah (to se je pokazalo v gradivu z *Radia Slovenija, Radia Ognjišče, Murskega vala, Radia Kranj*). Ob tem je treba tudi poudariti, da razlike med analiziranimi žanroma na omenjenih programih niso absolutne, temveč jih je treba gledati relativno, glede na tip medija (in posredno njegovega občinstva): čeprav npr. tako na *Radiu Ognjišče* kot na *Radiu Kranj* obstajajo razlike med intervjujem in pogovorom, pa ne moremo govoriti o enakih stilnih tipih pri intervjujih oziroma pogovorih na enem in drugem mediju. Tu v proces oblikovanja stilnih tipov očitno vstopa drug dejavnik, *občinstvo*. Kot odločujoče se je pri občinstvu še pokazalo, ali je novinarski prispevek namenjen širšemu krogu občinstva nekega medija ali pa je namenjen starostno oziroma interesno zamejenim skupinam poslušalcev.

V gradivu je bilo mogoče prepoznati tudi odstopanja od zgoraj opisane prevladujočega mehanizma oblikovanja stilnih tipov. Na *Štajerskem valu* denimo ni bilo mogoče razpoznati bistvenih razlik med intervjuji in pogovori, kar je najbrž vpliv večjega samonadziranja pri jezikovnih izbirah kot pri drugih regionalnih programih (čeprav je pojav opazen tudi tam). Odstopanja torej nastajajo tudi zaradi razlike v temeljnih principih, ki novinarje vodijo pri jezikovnih izbirah. Za javni servis in zasebne neprofitne programe je mogoče ugotoviti, da jih prevladujoče vodi *merilo prestiža oziroma statusa*, ki pa ni odločilen oziroma edini dejavnik pri nastajanju stilnih tipov.

Drugače je pri komercialnih programih, kjer se zdi prevladujoče merilo *všečnosti in družbene privlačnosti jezikovnih izbir*. Kljub temu pa to merilo ni edino niti odločilno, saj znotraj žanra pogovor prihaja do opaznih nihanj, ko se novinarjev govor občasno preusmeri od govora, ki je kar najbolj blizu (obrobnemu) sociolektu občinstva, k bolj nadziranemu, tudi bolj kultiviranemu govoru. Tovrstnih nihanj ni bilo mogoče povezati niti z žanrom (saj se dogajajo znotraj žanra pogovor) niti z občinstvom (ki je ves čas enako), temveč s tematiko (družbeno relevantne teme proti zabavnim vsebinam), kar odpira nove poti za nadaljnja raziskovanja.

Popolnoma drugačen je tudi princip jezikovnega izbiranja na alternativnem programu. Za gradivo z *Radia Student* se namreč zdi, da v ospredju ni noben od dosedaj omenjenih dejavnikov, temveč da novinar jezikovne izbire uporablja kot sredstvo *personalizacije*, kar je tudi skorajda edina skupna poteza tega dela gradiva.

Sklep

Raziskava je pokazala, da se pri dvogovornih novinarskih žanrih glede na različne dejavnike – prevladujoča sta žanr in občinstvo, posredno še tip medija – na enem polu oblikujejo stilni tipi, ki se v realizaciji približujejo modelu (govorjenega) knjižnega jezika oziroma kultiviranim sociolektom poslušalstva, na drugem polu pa stilni tipi, v katerih je mogoče prepoznati tipične indekse (zaznamovalce) obrobnih ali ekscesnih sociolektov, značilnih za posamezne skupine poslušalcev radijskega programa oziroma za širše ciljno občinstvo. Rezultati gradivne analize torej kažejo na to, da podmena o enotnosti tretje sestavine žanra, tj. novinarjevih zavestnih jezikovnih izbir, za radijske novinarske dvogovorne žanre ne drži. Raziskava tudi kaže, da je treba pri raziskovanju govora novinarjev nujno narediti premik od razumevanja vloge in nalog jezika, izhajajoče iz tradicije obravnavanja govorenega jezika v medijih kot nečesa, kar bi se moralo v vseh njegovih pojavnih oblikah uravnavati in oblikovati od zunaj (gl. Uvod). Takšen pogled je preozek in ne omogoča razumevanja kompleksnosti dejanskega stanja; pogosto pa vodi tudi do pretiranih poenostavitev in vrednostnih posplošitev, ki so nemalokrat utemeljene na ozkih (skrajno) purističnih načelih in pogledih.

LITERATURA

- Crisell, Andrew (1994/1986): *Understanding Radio*. London, New York: Routledge.
- Čechová, Marie, in dr. (1997): *Stylistika současné češtiny*. Praga: ISV.
- Golčar, Bojan (2003): *Radio: prvi koraki v radijsko ustvarjanje*. Maribor: Mariborski radio študent – MARŠ.
- Hribar, Nataša (2006): *Sodobni slovenski politični jezik*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Komar, Smiljana (2008): *Communicative Functions of Intonation: English-Slovene Contrastive Analysis*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Korošec, Tomo (1998): *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Korošec, Tomo (1987): Intervju. V Tomo Korošec et al.: *Razvoj informacijskih sistemov – Sistemi, vsebina in učinki množičnega komuniciranja – Slovenski jezik in novinarske zvrsti v množičnih komunikacijah: poročilo o delu za leto 1987*. Ljubljana: RSS.
- Košir, Manca (1988): *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kranjc, Simona (2003): *Menjava vlog v govornih medijih*. V Ada Vidovič Muha in Stanisław Gajda (ur.): *Współczesna polska i słoweńska sytuacja językowa/Sodobni jezikovni položaj na Poljskem in v Sloveniji*, 301–308. Opole:

- Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej; Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Laban, Vesna (2007): *Televizijsko novinarstvo: hibridizacija žanrov in stilov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- McNair, Brian (1998): *The Sociology of Journalism*. London: Arnold.
- Skubic, Andrej E. (2005): *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba.
- Smolej, Mojca (2006): *Vpliv besedilne vrste na uresničitev skladenjskih struktur (primer narativnih besedil v vsakdanjem spontanem govoru)*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Šeruga Prek, Cvetka in Emica Antončič (2004/2003): *Slovenska zborna izreka*. Maribor: Aristej.
- Šeruga Prek, Cvetka (1990): *Voditelj – napovedovalec? Slovenščina na radiu, 45–53*. Radio Slovenija: Oddelek za kulturo govora.
- Tivadar, Hotimir (2008): *Kakovost in trajanje samoglasnikov v govorjenem knjižnem jeziku*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Tolson, Andrew (2006): *Media Talk. Spoken Discourse on TV and Radio*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Toporišič, Jože (2000/1976): *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Tracy, Karen (2002): *Everyday Talk*. New York: The Guildford Press.
- Valh Lopert, Alenka (2008): *Kultura govora v mariborskih medijih (nacionalni Radio Maribor in komercialni Radio City)*. Doktorska disertacija. Maribor: Filozofska fakulteta.
- Verdonik, Darinka (2007): *Jezikovni elementi spontanosti v pogovoru*. Maribor: Slavistično društvo.
- Verovnik, Tina (2008): *Pogledi na javni govorjeni jezik v obdobju 1945–1991*. V Monika Kalin Golob, Nataša Logar in Anton Grizold (ur.): *Jezikovna prepletanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Von la Roche, Walther in Axel Buchholz (ur.) (2004): *Radio-Journalismus. Ein Handbuch für Ausbildung und Praxis im Hörfunk*. Berlin: List Verlag.
- Zemljarič Miklavčič, Jana (2008): *Iskanje odgovorov na Vprašanja govorjenega jezika*. *Jezik in slovstvo* 53 (2): 89–106.
- Zemljarič Miklavčič, Jana (2007): *Načela oblikovanja govornega korpusa slovenščine*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Zgrabljic, Nada (2004): *Govor u novinarstvu: vrste i funkcija dijaloga u radijskom programu*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofska fakulteta.